

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ

НЕЧАЄВА І. А.

КАПЛАН Ю. О.

Запоріжжя

Кредитування є найважливішим напрямком здійснюваних банком активних операцій. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, що має свій рівень доходності та ризику. Тому для успішного кредитування – забезпечення повернення наданих позичок і підвищення доходності кредитних операцій – банки мають впровадити ефективну та гнучку систему управління якістю кредитного портфеля.

Багатоаспектні проблеми управління якістю кредитного портфеля комерційного банку досліджувалися як у зарубіжній, так і вітчизняній літературі. Теоретичні аспекти управління якістю кредитного портфеля відображені в роботах провідних вітчизняних вчених у галузі банківської справи, теорії кредиту, банківського менеджменту, аналізу кредитного ризику та кредитного портфеля, теорії економічного ризику: І. А. Бланка, А. М. Герасимовича, О. В. Дзюбюка, І. М. Лазепка, А. М. Мороза, С. В. Мочерного, І. М. Парасій-Вергуленко, А. А. Пересади, О. В. Пернарівського, Л. О. Примостки, М. І. Савлука, В. М. Суторміної, та ін. Серед відомих західних авторів, які займалися проблемами сучасної портфельної теорії, банківського менеджменту, економічної теорії, необхідно відзначити Л. Гітмана, Г. Марковіца, Дж. Сінкі, Ф. Фабоцці та багато інших. Досліджувані проблеми вивчалися у наукових працях таких російських учених, як І. Т. Балабанов, Г. С. Панова, В. М. Усоскін та багато інших. Однак їх теоретичні досягнення й прикладні розробки не повною мірою відповідають специфічним умовам української економіки.

Вивчення опублікованих за даною проблематикою робіт дозволило зробити висновок про відсутність єдності поглядів на поняття якості кредитного портфеля та управління якістю кредитного портфеля.

Метою статті є визначення теоретичних понять, пов'язаних із управлінням якістю кредитного портфеля комерційного банку.

У сучасному світі кредит – це активний і вельми важливий ефективний «учасник» народногосподарських процесів. Без нього не обходяться ні держави, ні підприємства, ні організації та населення, ні виробництво і обіг суспільного продукту. За допомогою кредиту відбувається перелив ресурсів, капіталу, створюється нова вартість.

Однак слід зазначити, що не лише банки в Україні здійснюють послуги з надання кредитів. До установ, діяльність яких передбачає надання кредитів, відносяться кредитні установи – небанківські фінансові компанії, а саме: кредитні спілки, ломбарди та інвестиційні фонди.

Серед традиційних видів банківської діяльності надання кредитів – основна операція, що забезпечує їх прибутковість і стабільність існування. Видаючи кредити фізичним і юридичним особам, банк формує свій кредитний портфель.

Поняття кредитного портфеля банку неоднозначно трактується в економічній літературі. Одні автори дуже широко трактують кредитний портфель, відносячи до нього всі фінансові активи і навіть пасиви банку [4], інші пов'язують дане поняття лише з позиковими операціями банку [6], треті підкреслюють, що кредитний портфель – це не проста сукупність елементів, а сукупність, що дає змогу управляти кредитним портфелем [8].

Під кредитним портфелем комерційного банку розуміють сукупність вимог банку по кредитах, які класифіковані по критеріях, пов'язаних з різними чинниками кредитних ризиків або способами захисту від нього [3].

У літературі описані різні принципи класифікації кредитного портфеля, серед яких можна зустріти розділення портфеля на валовий (сукупний об'єм виданих банком кредитів на певний момент часу) і чистий (валовий портфель за вирахуванням суми резервів на можливі втрати по позиках) [5].

За іншою класифікацією виділяють:

- ✦ кредитний портфель головного банку і кредитний портфель філій;
- ✦ портфель по кредитах юридичним особам (діловий кредитний портфель) і фізичним особам (персональний кредитний портфель), а також портфель по кредитах іншим банкам (міжбанківський кредитний портфель);
- ✦ портфель кредитів у національній валюті і портфель кредитів в іноземній валюті [2].

Загальноприйнятою вважається методика класифікації, розроблена НБУ, що здійснюється за такими параметрами:

- ✦ кредитоспроможність позичальника;
- ✦ стан обслуговування позичальником заборгованості та відсотків/комісій за кредитом;
- ✦ рівень та якість забезпечення кредитної операції.

Банки самостійно встановлюють нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями. За цією класифікацією виділяють: ризик-нейтральний кредитний портфель, оптимальний кредитний портфель, збалансований кредитний портфель (табл. 1).

Найважливішим показником рівня організації кредитного процесу є якість кредитного портфеля.

Під *якістю кредитного портфеля* можна розуміти таку властивість його структури, яка забезпечує максимальний рівень прибутковості при допустимому рівні кредитних ризиків і ліквідності балансу [8].

Види кредитних портфелів

Вид	Характеристика
Ризик-нейтральний	Характеризується відносно низькими показниками ризикованості, але і низькими показниками прибутковості, а ризикований кредитний портфель має підвищений рівень прибутковості і значний рівень ризику
Оптимальний	Найточніше відповідає по складу і структурі кредитній і маркетинговій політиці банку і його плану стратегічного розвитку
Збалансований	Портфель банківських кредитів, який по своїй структурі і фінансовим характеристикам лежить в точці найбільш ефективного вирішення дилеми «ризик-прибутковість». Оптимальний портфель не завжди збігається із збалансованим: на певних етапах своєї діяльності банк може в збиток збалансованості кредитного портфеля здійснювати видачу кредитів з меншою прибутковістю і з великим ризиком. Робиться це звичайно з метою зміцнення конкурентної позиції та залучення нових клієнтів

Управління якістю кредитного портфеля банку – важливий елемент його кредитної політики. Управління якістю кредитного портфеля складається з декількох етапів:

- 1) визначення основних класифікаційних груп кредитів і осудних ним коефіцієнтів ризиків;
- 2) віднесення кожного виданого кредиту до однієї з вказаних груп;
- 3) з'ясування структури портфеля (долею різних груп в їх загальній сумі);
- 4) оцінка якості портфеля в цілому;
- 5) виявлення і аналіз чинників, що міняють структуру (якість) портфеля;
- 6) визначення величини резервів, які необхідно створити під кожен виданий кредит (окрім кредитів, під які може бути створений єдиний резерв);
- 7) визначення загальної суми резервів, адекватної сукупному ризику портфеля;
- 8) розробка заходів, направлених на поліпшення якості портфеля [6].

У сучасних економічних умовах в банківській сфері збільшується значення правильної оцінки ризику, який бере на себе банк, здійснюючи різні операції. Для банківської діяльності важливим є не уникнення ризику взагалі, а його передбачення та зниження до мінімального рівня, тобто застосування різних методів управління ризиками. Ризик як вартісний вираз імовірності подій тим більший, чим більша можливість отримати прибуток. Отже, отримати прибуток можна у випадку, коли імовірність зазнати втрат буде зведена до мінімуму. У цьому напрямі існують дуже актуальні проблеми, пов'язані з розробленням єдиних основ оцінки та методів розрахунку кредитного ризику за кожним окремим позичальником, галуззю, країною в цілому.

Під ризиком розуміють загрозу втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або спричинення додаткових витрат у результаті здійснення певних фінансових операцій.

Кредитний ризик, або ризик неповернення боргу, може бути промисловим (пов'язаний з імовірністю спаду виробництва або попиту на продукцію певної галузі); ризик, обумовлений невиконанням з певних причин договірних умов; ризик, пов'язаний з трансформацією видів ресурсів (найчастіше за строком), та ризик форсмажорних обставин. Методи зниження кредитних ризиків наведені на *рис. 1*.

З кредитним ризиком тісно пов'язаний також процентний ризик – імовірність втрати банком у результаті перевищення процентної ставки, що була сплачена за залученими ресурсами, над процентною ставкою за виданими кредитами. У разі кредитування в іноземній валюті виникає імовірність втрат, пов'язаних зі зміною курсу валюти кредитування.

Основним завданням управління банківськими ризиками є визначення ступеня допустимості ризику й прийняття практичного рішення, що спрямоване на розроблення заходів, які дають можливість зменшити вірогідність втрат.

Якісне оцінювання кредитного портфеля має на меті насамперед максимально знизити ризик неповернення позики, що веде до значних втрат для банків і може привести його до банкрутства.

Для оцінювання якості кредитного портфеля з погляду кредитного ризику застосовуються такі показники:

- ✦ коефіцієнт покриття класифікованих позик;
- ✦ питома вага зважених класифікованих позик;
- ✦ коефіцієнт питомої ваги проблемних позик;
- ✦ коефіцієнт питомої ваги збиткових позик [7].

Характеристика показників оцінювання якості кредитного портфеля наведена в *табл. 2*.

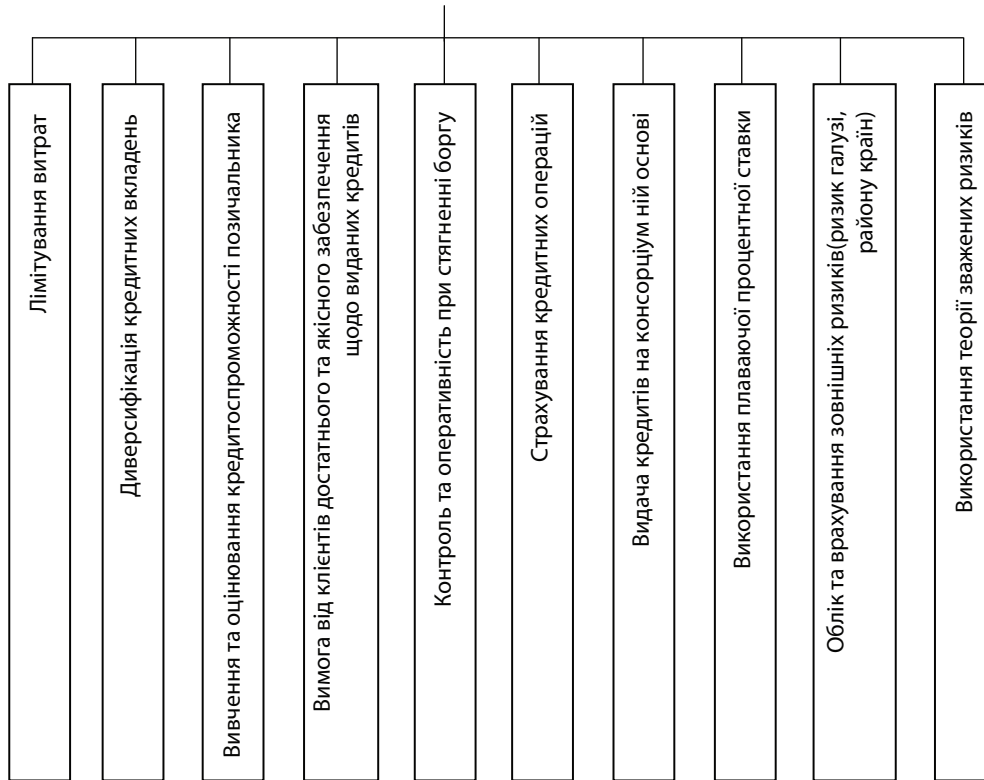
Перелічені показники слід проаналізувати в динаміці, виявити тенденцію до їх зміни та причини їх погіршення. Розрахунок цих коефіцієнтів допомагає визначити тенденції погіршення фінансового стану та шляхи збільшення економічної ефективності кредитних операцій [4].

ВИСНОВКИ

У роботі проаналізовано теоретичні основи, пов'язані із кредитним портфелем комерційного банку та управлінням якістю кредитного портфеля. Розглянуто різні види кредитних портфелів комерційних банків. Також надано опис методів, які знижують кредитний ризик і показників для оцінювання якості кредитного портфеля з погляду кредитного ризику.

Напрямки подальших досліджень – аналіз методів управління якістю кредитного портфеля з метою вибору такого, що відповідає особливостям діяльності комерційного банку. ■

Методи зниження кредитного ризику

Рис. 1. Методи зниження кредитного ризику

Таблиця 2

Показники оцінювання якості кредитного портфеля

Коефіцієнт	Позначення	Розрахунок	Зміст
Коефіцієнт покриття класифікованих позик	$K_{пкп}$	$K_{зв.вк} / K$, де $K_{зв.вк}$ – коефіцієнт зважених класифікованих позик; K – капітал банку	Цей показник комплексно характеризує якість кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю власним капіталом. Підвищення цього коефіцієнта в динаміці вважається негативним явищем і свідчить про підвищення ймовірності збитків у майбутньому
Коефіцієнт питомої ваги зважених класифікованих позик	$K_{п.зв.кл}$	$K_{зв.кл} / П$, де $K_{зв.кл}$ – коефіцієнт зважених класифікованих позик; $П$ – загальна сума позик	Зважені класифіковані позики розраховуються множенням суми кредитів певної групи ризику на відповідний коефіцієнт
Коефіцієнт прострочених позик	$K_{пп}$	$П_{простр.} / П$, де $П_{простр.}$ – позики з простроченою виплатою процентів та основної суми боргу; $П$ – загальний обсяг позик	Цей коефіцієнт вказує на ту частину позик, у портфелі банку, виплати за якими були невчасно погашені, та на ті, які не були погашені взагалі. Високий процент свідчить про погіршення кредитної діяльності банку. Значний приріст за аналізований період свідчить про можливі значні збитки в перспективі
Коефіцієнт збитковості позик	$K_{зб}$	$З_n / П$, де $З_n$ – збитки за позиками, отриманими за аналізований період; $П$ – середній загальний обсяг позик	Коефіцієнт збитковості визначає частину позик, які за певний період призвели до збитку. Зростання цього показника може свідчити про погіршення політики дотримання допустимого рівня ризику

ЛІТЕРАТУРА

1. Лаврушин О. И. Банковское дело: Учебник // О. И. Лаврушин. – М.: КНОРУС, 2006. – 768 с.
2. Сухова Л. Ф. Практикум по анализу финансового состояния и оценке кредитоспособности банка-заемщика // Л. Ф. Сухова. – М.: Финансы и статистика. – 2003. – 152 с.
3. Гурвич В. А. Кредитна якість банківських активів // В. А. Гурвич. – К.: Актив, 2004. – 43 с.
4. Тавасиев А. М. Банковское дело: управление кредитной организацией: учебное пособие // А. М. Тавасиев. – М.: Дашков и К, 2007. – 668 с.
5. Сабиров М. В. Характеристика диверсифицированного кредитного портфеля коммерческого банка // М. В. Тавасиев // Аудитор. – 2006. – № 10. – С. 47.

- 6. Бланк И. А.** Управление финансовой безопасностью предприятия // И. А. Бланк, М.: Эльга, 2004.– 564 с.
- 7. Герасимович А. М.** Аналіз банківської діяльності: Підручник // А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуленко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича.– К.: КНЕУ, 2004.– 599 с.
- 8. Дзюблук О. В.** Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: Монографія // Дзюблук О. В.– Тернопіль, 2009.– 316 с.
- 9. Мирун М. І.** Гроші та кредит: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. // М. І. Мирун, М. І. Савлук, І. М. Лазепко та ін.– Вид. 2-ге, перероб. і доп.– К.: КНЕУ, 2002.– 124 с.
- 10. Мороз А. М.** Банківські операції: Підручник.– 2-ге вид. // А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза.– К.: КНЕУ, 2002.– 476 с.
- 11. Мочерний С. В.** Політична економія: Навчальний посібник // С. В. Мочерний.– К.: Знання-Прес, 2002.– 687 с.
- 12. Парасій-Вергуленко І. М.** Аналіз банківської діяльності: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. // І. М. Парасій-Вергуленко.– К.: КНЕУ, 2003.– 347 с.
- 13. Пересада А. А.** та ін. Інвестування: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. // А. А. Пересада, О. О. Смірнова, С. В. Онікієнко, О. О. Ляхова.– К.: КНЕУ, 2001.– 251 с.
- 14. Пернарівський О. В.** Ризик та ліквідність комерційного банку // О. В. Пернарівський // Вісник Національного банку України.– 2000.– № 4.– С. 31 – 34.
- 15. Примостка Л. О.** Фінансовий менеджмент банку: Навч. посібник // Л. О. Примостка.– К.: КНЕУ, 1999.– 280 с.
- 16. Савлук М. І.** Гроші та кредит: Підручник // М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука.– К.: КНЕУ, 2001.– 599 с.
- 17. Суторміна В. М.** Фінанси зарубіжних корпорацій: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. // В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. М. Радзієвська, Б. С. Стеценко.– К.: КНЕУ, 2002.– 88 с.
- 18. Гитман Л. Дж.** Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман.– М.: Дело, 1997.– 345 с.
- 19. Марковиц Г.** Выбор портфеля: эффективная диверсификация инвестиций // Г. Марковиц.– М.: Альянс, 2006.– 213 с.
- 20. Синки Дж.** Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг // Дж. Синки.– М.: Альпина Бизнес Букс, 2007.– 564 с.
- 21. Фабоцци Ф.** Управление инвестициями: Пер. с англ. // Ф. Фабоцци.– М.: ИНФРА-М, 2000.– 932 с.
- 22. Балабанов И. Т.** Основы финансового менеджмента // И.Т. Балабанов.– М.: Финансы и статистика, 1998.– 480 с.
- 23. Панова Г. С.** Кредитная политика коммерческого банка во взаимоотношениях с населением // Г. С. Панова.– М.: Приват, 2007.– 321 с.
- 24. Усоскин В. М.** Теории денег: Практическое пособие // В. М. Усоскин.– М.: Мысль, 2007.– 228 с.